

Astfel, în anul 325 s-au adunat în Niceea Bithiniei trei sute optsprezece episcopi, unii dintre aceștia vestiți pentru sfințenia vieții, alții prin educația lor bisericească și profană, iar alții pentru stigmatele muceniciei⁴⁸ pe care le purtau pe trup din timpul prigoanelor păgâne. Între ei se remarcă Sfinții Evstatie al Antiohiei, Macarie al Ierusalimului, Nicolae al Mirelor Lichiei, Spiridon al Trimitundeii, Ahile al Larisei, Alexandru al Alexandriei și arhidiaconul acestuia, Atanasie (cel Mare), precum și preotul Alexandru, vicar al episcopului de Constantinopol. La Sinod a luat parte și împăratul Constantin; istoricul Zonaras menționează de asemenea prezența unor preoți, diaconi și chiar simpli monahi⁴⁹. Printre susținătorii lui Arie se numărau unii episcopi, filosofi și ritori.

După multe dezbateri, Părinții sinodali au redactat Simbolul de credință niceean, care statornicea că Fiul este născut din ființa (*ousia*) Tatălui, fiind născut, nu făcut, și deoființă (*omoousios*, de o esență) cu Tatăl. Arie și alți doi episcopi de un cuget cu el, care au rămas statornici în erezie, au fost condamnați și surghiuniți.

Din nefericire însă, pacea nu s-a instaurat nici după Sinod. După condamnarea sa, Arie s-a

⁴⁸ *Ibidem*, cap. 7, p. 39.

⁴⁹ *Χρονικόν* (Cronică), cartea a 13-a, cap. 4, P.G. 134, 1113A.

declarat cu înșelăciune ortodox⁵⁰, dând o mărturisire de credință cu un caracter vag și general, iar împăratul Constantin a dispus reabilitarea lui. Din acest moment au început și atacurile la adresa ortodocșilor. Cel dintâi care a fost supus calomniilor și silit să ia calea exilului a fost Sfântul Evstatie al Antiohiei⁵¹.

Aceași soartă a exilului (335-337) a împărțit-o și Marele Atanasie, care în 328 îi urmăse Sfântului Alexandru în scaunul Alexandriei și care a refuzat să-l primească în comuniune pe Arie⁵². Acest mare stâlp și apărător al dreptei credințe, Atanasie, avea să ridice pe umerii săi – mai ales în această perioadă – povara cea mai grea a luptei și să sufere mari încercări. În cei patruzeci și cinci de ani ai episcopatului său, de cinci ori a luat calea exilului, petrecând în surghiun mai mult de cincisprezece ani!

Împăratului Constantin cel Mare i-a urmat la tronul de Răsărit fiul său Constanțiu (337-361). Noul împărat s-a dovedit a fi un susținător fervent al ereziei ariene și a inaugurat astfel – de acum în mod oficial – prima perioadă a persecuțiilor împotriva credincioșilor ortodocși. Adepții Crezului niceean s-au luptat mulți ani cu abne-

⁵⁰ Socrate Scolasticul, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία (Istoria bisericească)*, vol. 1, cap. 26, P.G. 67, 149B.

⁵¹ Teodorit, *ibidem*, cap. 21, pp. 66-67.

⁵² Socrate Scolasticul, *ibidem*, cap. 20, P.G. 67, 172A.

gație pilduitoare pentru apărarea lui „*omoousios* (deoființă)”, atât împotriva arienilor extremiști, cât și a semiarienilor, care învățau că Fiul este „*omoiousios* (asemănător după ființă)”, și nu „*omoousios* (deoființă)” cu Tatăl⁵³. Astfel s-a adeverit cuvântul vestit mai înainte de Mântuitorul, care zice: „Înainte de a trece cerul și pământul, o iotă sau o cirtă din Lege nu va trece” (Matei 5, 18).

Desigur, Părinții ar fi putut spune: „Merită oare să ne vărsăm sângele pentru un «iota»⁵⁴? Să suferim chinuri, surghiun și moarte pentru o simplă literă? N-ar fi mai bine să o trecem cu vederea și să se facă pace, sau mai bine zis să-l lase aceia pe «*omoiousios*», iar noi pe «*omoousios*», și așa să ne unim?”. Dar nu au judecat astfel Părinții, „*ci au ales mai curând prigoanele și moartea decât să treacă sub tăcere cuvântul destoinic să înfățișeze Dumnezeuirea cea Una și mai presus de ființă: Tatăl, Fiul și Sfântul Duh*”⁵⁵.

În 340, arienii îl caterisesc din nou pe Sfântul Atanasie, care se refugiază la Roma, iar în scaunul Alexandriei urcă ereticul Grigorie Ca-

⁵³ Nichifor Calist, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (Istoria bisericăască), vol. 9, cap. 20, P.G. 146, 309A.

⁵⁴ Diferența de scriere dintre termenul niceean (ortodox) „*omoousios* (ὁμοούσιος)” și cel semiarian „*omoiousios* (ὁμοιοούσιος)” este de o singură literă (iota). (n. trad.)

⁵⁵ Sfântul Maxim Mărturisitorul, *Ἐξήγησις τῆς κινήσεως...*, cap. 4, P.G. 90, 117A.

padocianul⁵⁶. Ortodocșii au trăit atunci clipe deosebit de grele. „Biserica și sfântul baptisteriu erau trecute prin foc [...] Fecioare sfinte și neprihănite erau dezbrăcate de haine și tratate în chip nelegiuit; iar dacă arătau împotrivire, însăși viața și-o puneau în primejdie. Monahi călcați în picioare până mureau; și unii erau aruncați încoace și încolo, alții uciși cu săbii și ciomege, alții, iarăși, răniți. Câte blestemății și fărădelegi s-au săvârșit deasupra Sfintei Mese!”⁵⁷

Cel de-al doilea exil al Sfântului Atanasie ia sfârșit în anul 346, grație acțiunilor lui Constans, fratele lui Constanțiu. După moartea lui Constans (350), Constanțiu rămâne singur la cârma imperiului, iar arienii câștigă teren și prin sinoade succesive reușesc să-l condamne pentru a treia oară pe Marele Atanasie.

Astfel, „multpătimitorul Iov” este despărțit din nou de turma sa. Izbutește totuși să se sustragă exilului găsind scăpare în pustie, unde rămâne timp de șase ani. Atât turma pe care a păstorit-o, cât și iubiții săi asceți din pustie i-au arătat ierarhului surghiunit cea mai adâncă dragoste și prețuire⁵⁸. Sfântul Grigorie Teologul isto-

⁵⁶ Socrate Scolasticul, *ibidem*, vol. 2, cap. 11, P.G. 67, 205B.

⁵⁷ Sfântul Atanasie cel Mare, *Ἐπιστολή Ἐγκύκλιος* (Epistola enciclică), cap. 3, B.E.P.E.S. vol. 31, pp. 196-197.

⁵⁸ *Μεγάλου Ἀθανασίου εἰσαγωγικά* (Introducere la Sfântul Atanasie cel Mare), B.E.P.E.S. vol. 30, p. 18.

risește că în timpul șederii sale în pustie, Marele Atanasie „le-a pus pe amândouă în armonie și le-a adus la unitate: și fapta cea cu liniștire și liniștirea făptuitoare”⁵⁹.

Fericitul Teodorit evocă faptele de o cruzime neomenească ale noului succesor în scaunul Alexandriei, arianul Gheorghe. Acesta „a silit pe cele ce-și duceau viața în feciorie, nu numai să se lepede de comuniunea cu Atanasie, ci să dea anatemei și credința Părinților. La cruzime a avut părtaș pe un oarecare Sebastian, căpetenie din rândul ostașilor, care după ce a aprins un foc în mijlocul cetății și le-a pus împrejur pe fecioarele goale, le-a poruncit să se lepede de credință. Acestea însă, priveliște înfricoșată și mișcătoare făcându-se celor necredincioși și celor credincioși, socoteau necinstea ca cea mai mare cinste și răbdau cu bucurie biciuirile pentru credință”. Altă dată, după ce „au înălțat un rug și le-au așezat pe fecioare în jurul focului, le-au silit să spună că sunt de o credință cu Arie. Văzându-le însă biruitoare și nesinchisindu-se de foc, le-au dezbrăcat de haine și le-au crestat fețele într-atât, încât mult timp după aceea abia de mai puteau fi recunoscute. Au prins apoi patruzeci de bărbați, pe care i-au chinuit în chip nemaivăzut, căci au tăiat în grabă niște crengi de finic, încă având țepi ascuțiți pe ele, și cu acestea i-au bătut pe spate cu putere, încât unii nu mai pridideau sco-

⁵⁹ Ἐγκώμιον εἰς τὸν μέγαν Ἀθανάσιον (Cuvânt de laudă la Marele Atanasie), cap. 20, P.G. 35, 1104.

țându-și cu mâinile spinii care li se înfingeau în carne, iar alții mureau, nesuferind chinul”⁶⁰.

Altă dată, iarăși, Sebastian „a ucis cu săgeți multe fecioare în Biserica Sfântului Teona episcopul”⁶¹.

După moartea lui Constanțiu în 361, noul împărat, Iulian (Paravatul), le-a permis tuturor celor izgoniți, între care și Sfântului Atanasie, să revină la locurile lor⁶². În timpul domniei sale, Iulian a încercat o reînviere a idolatriei în imperiu, dar planurile i-au fost zădărnicate de o moarte grabnică.

De-a lungul acestei prime perioade a persecuțiilor ariene împotriva ortodocșilor (337-363), monahii au fost părtași luptelor și suferințelor îndurate de credincioși pentru apărarea credinței celor trei sute optsprezece Sfinți Părinți. Mai jos vom trece în revistă câteva date care s-au păstrat și care pun în lumină aportul monahilor, ca și opiniile lor cu privire la eretici.

§1. Sfântul Antonie cel Mare (251-356)

Un sprijin de preț al Marelui Atanasie și apărător al credinței ortodoxe a fost și Sfântul Anto-

⁶⁰ Teodorit, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία* (Istoria bisericească), cuvântul 2, cap. 11, P.G. 82, 1025B-1028B (pentru traducerea românească, vezi și: *Istoria bisericească, op. cit.*, cartea a doua, cap. 14, pp. 98-99).

⁶¹ Cuviosul Ammon, *Περὶ πολιτείας καὶ βίου μικροῦ Παχωμίου καὶ Θεοδώρου* (Despre viața și petrecerea lui Pahomie și Teodor), § 31, B.E.P.E.S. vol. 40, p. 97.

⁶² Teodorit, *Istoria bisericească, op. cit.*, cartea a treia, cap. 4, p. 134.